

Κίνητρα συμμετοχής κρατούμενων γυναικών σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Μελέτη περίπτωσης στο ΣΔΕ του καταστήματος κράτησης Ελεώνα Θηβών

Incentives for the participation of women prisoners in educational programmes. Case study in the SCS of the Eleonas Thebes detention facility

Δέσποινα Παπαδιονυσίου, Εκπαιδευτικός ΔΕ, ΜΔΕ, ΕΑΠ, desppapad@yahoo.gr

Ευάγγελος Ανάγνου, ΣΕΠ ΕΑΠ, anagnouev@yahoo.gr

Σοφία Παπαστεφανάκη, ΣΕΠ ΕΑΠ, sofiaapastefanaki@hotmail.com

Despoina Papadionyssiou, Secondary school teacher, Msc, HOU, desppapad@yahoo.gr

Evangelos Anagnou, Tutor, HOU, anagnouev@yahoo.gr

Sofia Papastefanaki, Tutor, HOU, sofiaapastefanaki@hotmail.com

Abstract: This article aims to investigate the motivation for participation of women prisoners in the SCS of the Eleonas Thebes detention facility. The individual semi-structured interview was used as research tool, while content analysis was selected as a method of analyzing and processing data. The sample of the survey consisted of nine trainees attending the Elena Thebes SCS and the psychologist of the SCS. The results of the survey showed that the trainees' motives to participate in the educational process are mainly their educational development for their future rehabilitation, personal empowerment, avoiding the suffering of the imprisonment and their appropriate socialization. The beneficial calculation of the penalty is not recorded as a key incentive, and the intention to continue their studies after release is basically positive in relation to the exogenous conditions they will face after serving their sentence.

Key Words: Adult Education, Prison Education, Second Chance School, Women Prisoners.

Περίληψη: Στόχος της εργασίας αυτής είναι να διερευνηθούν τα κίνητρα συμμετοχής κρατούμενων γυναικών στο ΣΔΕ του καταστήματος κράτησης Ελεώνα Θηβών. Χρησιμοποιήθηκε η ατομική ημιδομημένη συνέντευξη ως ερευνητικό εργαλείο, ενώ ως μέθοδος ανάλυσης και επεξεργασίας των δεδομένων επιλέχθηκε η ανάλυση περιεχομένου. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν εννέα εκπαιδευόμενες έγκλειστες που φοιτούν στο ΣΔΕ του καταστήματος κράτησης στον Ελεώνα Θηβών, καθώς και η ψυχολόγος του ΣΔΕ. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν πως οι κρατούμενες εκπαιδευόμενες έχουν ως κίνητρα συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία κυρίως τη μορφωτική τους ανάπτυξη για τη μελλοντική τους αποκατάσταση, την προσωπική ενδυνάμωση, την αποφυγή από τα δεινά του εγκλεισμού και την κατάλληλη κοινωνικοποίησή τους. Ο ευεργετικός υπολογισμός της

ποινής δεν καταγράφεται ως βασικό κίνητρο, ενώ η πρόθεση συνέχισης των σπουδών τους μετά την αποφυλάκιση είναι κατά βάση θετική, σε συνάρτηση όμως με τις διαμορφωθείσες εξωγενείς συνθήκες που θα αντιμετωπίσουν μετά την αποφυλάκισή τους.

Λέξεις κλειδιά: Εκπαίδευση Ενηλίκων, εκπαίδευση κρατουμένων, ΣΔΕ φυλακών, κίνητρα, γυναίκες κρατούμενες.

Εισαγωγή

Η εκπαίδευση στις σύγχρονες κοινωνίες είναι πολύ σημαντική και καθοριστική για την ανάπτυξη και εξέλιξη του ατόμου τόσο σε προσωπικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Το δικαίωμα στη μόρφωση αποτελεί ένα αναφαίρετο δικαίωμα για το άτομο και ειδικότερα για τους κρατούμενους στο χώρο των φυλακών, τη στιγμή που η σύγχρονη σωφρονιστική πολιτική, θέτοντας ως στόχο την επανακοινωνικοποίηση, αναγνωρίζει τον καταλυτικό ρόλο της εκπαίδευσης στην ομαλή επανένταξη των εγκλείστων στην κοινωνία. Στα σωφρονιστικά καταστήματα η εκπαίδευση παρέχεται μέσα από διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα, αλλά και μέσα από τη θεσμοθέτηση των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ), τα οποία παρέχουν τη δυνατότητα απόκτησης αναγνωρισμένου τίτλου σπουδών για όσους δεν έχουν ολοκληρώσει τη γυμνασιακή τους εκπαίδευση.

Η εργασία αυτή αποτελεί μία μελέτη περίπτωσης, στην οποία διερευνώνται τα κίνητρα φοίτησης των εκπαιδευομένων στο ΣΔΕ που λειτουργεί στο κατάστημα κράτησης στον Ελεώνα Θηβών. Πρόκειται για γυναικείες φυλακές. Αρχικά θα αναφερθούμε στο θεσμό των ΣΔΕ που λειτουργούν σε φυλακές στη χώρα μας και στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε στοιχεία για το ΣΔΕ Ελεώνα Θηβών. Η επόμενη ενότητα είναι αφιερωμένη στο συζήτηση για το δικαίωμα των κρατουμένων στην εκπαίδευση. Κατόπιν, παρουσιάζεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με τα κίνητρα συμμετοχής των εκπαιδευομένων σε εκπαιδευτικά προγράμματα. Ακολουθεί η ενότητα με το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας και στη συνέχεια τα αποτελέσματά της. Το άρθρο ολοκληρώνεται με τα συμπεράσματα της έρευνας.

1. Τα ΣΔΕ στις ελληνικές φυλακές

Σύμφωνα με σχετική απόφαση της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης, οι στόχοι της εκπαίδευσης στη φυλακή πρέπει να είναι όμοιοι με αυτούς της εκπαίδευσης ενηλίκων που τίθενται εκτός του πλαισίου της φυλακής με έμφαση στο δικαίωμα για μάθηση όλων των ανδρών και γυναικών, το οποίο αποτελεί κλειδί για την ανθρώπινη ανάπτυξή τους (Council of Europe, 1990, σελ. 11).

Σε αυτήν την οπτική κινείται και ο ισχύων Σωφρονιστικός Κώδικας των φυλακών της χώρας μας στα άρθρα 34 και 35 για την εκπαίδευση στις ελληνικές φυλακές (ΦΕΚ Α 291/24/12-1999). Με βάση το άρθρο 35 παράγραφο 1 του Σ.Κ, μάλιστα, «η εκπαίδευση των κρατουμένων αποβλέπει στην απόκτηση ή συμπλήρωση εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, καθώς και στην επαγγελματική κατάρτισή τους» (ό.π.).

Το πρώτο ΣΔΕ σε κατάσταση κράτησης λειτούργησε στη Δικαστική φυλακή Λάρισας το 2004 και μέχρι σήμερα λειτουργούν συνολικά 11 ΣΔΕ στις φυλακές όλης της χώρας (Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης και Νεότητας, 2017). Συγκεκριμένα, πρόκειται για τα ΣΔΕ που λειτουργούν στα καταστήματα κράτησης των Διαβατών Θεσσαλονίκης, Νιγρίτας, Γρεβενών, Τρικάλων, Λάρισας, Ελεώνα Θηβών, Δομοκού, Μαλάνδρινου, Πάτρας, Χανίων, Κορυδαλλού καθώς και ένα τμήμα που λειτουργεί στο Νοσοκομείο Κράτησης του Κορυδαλλού (Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης και Νεότητας / Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης, 2017).

Η λειτουργία των ΣΔΕ στα καταστήματα κράτησης της χώρας δεν διαφοροποιείται από αυτήν των ΣΔΕ που λειτουργούν εκτός πλαισίου φυλακής. Η διάρκεια φοίτησης, το ωρολόγιο πρόγραμμα, οι γραμματισμοί που διδάσκονται, ο τρόπος αξιολόγησης, αλλά και οι ευρύτεροι στόχοι των εκπαιδευτικών προγραμμάτων αποτελούν κοινούς τόπους για τα ΣΔΕ ανεξάρτητα του χώρου λειτουργίας τους. Ωστόσο, υπάρχουν κάποιες διαφοροποιήσεις και περιορισμοί που απορρέουν από το ιδιαίτερο πεδίο της φυλακής και διαμορφώνουν αντίστοιχα τη λειτουργία των ΣΔΕ σε αυτό το χώρο.

Έτσι, στην επιλογή των υποψηφίων για τη φοίτηση στο ΣΔΕ, εκτός από τα τυπικά κριτήρια που ισχύουν για όλους τους υποψήφιους των ΣΔΕ, προστίθεται και το Πενταμελές Συμβούλιο Εργασίας Κρατουμένων της φυλακής (ΦΕΚ Α 291/24-12-1999, άρθρο 41, παρ. 3), τη στιγμή που η φοίτηση στο ΣΔΕ τυγχάνει ευεργετικού υπολογισμού ημερών ποινής (1 ημέρα φοίτησης ισοδυναμεί με 2 μέρες ποινής) (Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Καταστήματος Κράτησης Κορυδαλλού, χ.χ.). Επιπλέον, τα μαθήματα γίνονται κατά τις πρωινές-και όχι τις απογευματινές, ώρες και υπάρχουν αρκετοί περιορισμοί λόγω του πλαισίου της φυλακής που δυσχεραίνουν τη μαθησιακή διαδικασία όπως απαγόρευση χρήσης Διαδικτύου ή δυσκολία στην εύρεση γνωστικού υλικού.

Παρόλα αυτά, τα ΣΔΕ που λειτουργούν εντός των φυλακών διαμορφώνουν τις κατάλληλες συνθήκες σε εκπαιδευτικά, κοινωνικά αλλά και πολιτιστικά πεδία, έτσι ώστε να μπορέσουν οι εκπαιδευόμενοι να επανενταχθούν στο κοινωνικό σύνολο βελτιώνοντας την αυτοεκτίμηση και αυτοπεποίθησή τους (Βεργίδης, 2008).

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε στοιχεία για το ΣΔΕ Ελεώνα Θηβών.

1.1 Το ΣΔΕ του καταστήματος κράτησης Ελεώνα Θηβών

Το σωφρονιστικό κατάστημα κράτησης του Ελεώνα λειτούργησε στη Θήβα Βοιωτίας το 2008 για πρώτη φορά και αφορά αποκλειστικά γυναίκες κρατούμενες, ενήλικες και ανήλικες. Στην πλειονότητά τους έχουν καταδικαστεί για παραβιάσεις του νόμου περί ναρκωτικών, για εγκλήματα ιδιοκτησίας, οικονομικά, αλλά και κατά της ζωής. Γυναίκες διαφόρων ηλικιών και εθνικοτήτων, με προβλήματα ψυχικής, αλλά και σωματικής υγείας, άγαμες ή έγγαμες, με παιδιά που είτε έχουν αφήσει πίσω τους είτε μέχρι την ηλικία των τριών ετών μένουν μαζί τους σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, βρίσκονται στο χώρο της φυλακής. Στους δύο κύκλους σπουδών του ΣΔΕ δεν υπάρχει σταθερός αριθμός φοιτησών

γυναικών ούτε κατά την έναρξη ούτε κατά το πέρας της σχολικής χρονιάς λόγω των μεταγωγών ή των αποφυλακίσεων που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της. Το μεγαλύτερο ποσοστό των κρατούμενων εκπαιδευόμενων είναι γυναίκες αλλοδαπές ηλικίας μεταξύ 20 και 30 ετών με σημαντική ανομοιογένεια στο μορφωτικό τους επίπεδο. Οι περισσότερες βιώνουν έντονο άγχος σε ό, τι αφορά στις μαθησιακές απαιτήσεις είτε λόγω παρελθοντικών εκπαιδευτικών εμπειριών είτε λόγω χαμηλής αυτοεικόνας και αυτοεκτίμησης (Κολέσιας, Ρουπάκα & Ελληνικού (2017). Ωστόσο, σύμφωνα με σχετική έρευνα (Ζυγογιάννη, 2014), σχεδόν όλες θεωρούν καθοριστικό και θετικό το ρόλο των εκπαιδευτών στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς οι εκπαιδευτές επιχειρούν να εφαρμόσουν πιο ελκυστικές τεχνικές για να ενισχύσουν τη συμμετοχή στη μάθηση, αλλά και να βελτιώσουν την αυτοαντίληψή τους.

Σύμφωνα με τον Κολέσια (2016), το σχολείο ασκεί θετική επίδραση στις κρατούμενες δημιουργώντας επιπλέον κίνητρα για την συμμετοχή και παρακολούθησή του. Αρκετές κρατούμενες εκπαιδευόμενες μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία και τη στήριξή τους από Συμβούλους Ψυχολόγος δείχνουν ενδιαφέρον να συνεχίσουν σε λυκειακά τμήματα, να συνεχίσουν τις σπουδές τους και μετά την αποφυλάκισή τους αλλά και να συμμετάσχουν σε πανελλαδικές εξετάσεις. Πολλές μάλιστα, θεωρούν πως μπορούν να βοηθούν τα παιδιά τους στη μελέτη τους όταν αποφυλακιστούν και σε περιόδους διακοπών στεναχωριούνται που σταματάει το σχολείο, ζητώντας από τους εκπαιδευτικούς περαιτέρω δραστηριότητες, προκειμένου να αξιοποιήσουν δημιουργικά το χρόνο τους. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται στην ίδια έρευνα, δημιουργούνται και προβλήματα στην εκπαιδευτική διαδικασία, καθώς αρκετές εκπαιδευόμενες μπορεί να έχουν ήδη διαμορφωμένες αρνητικές σχέσεις λόγω της διαβίωσής τους στη φυλακή, τις οποίες καλούνται οι εκπαιδευτικοί να διαχειριστούν, έτσι ώστε να μη διαταραχθεί η εκπαιδευτική διαδικασία και η δυναμική της ομάδας. Επίσης, πρόβλημα δημιουργείται και στην παρακολούθηση των μητέρων εκπαιδευόμενων, καθώς αυτές αναγκάζονται να έχουν μαζί τους τα παιδιά τους, διότι δεν προβλέπεται στο κατάστημα κράτησης τμήμα απασχόλησης των παιδιών κατά τη διάρκεια της παρακολούθησης των μαθημάτων (Κολέσιας, 2016).

Ακολουθεί η συζήτηση για το δικαίωμα των κρατουμένων στην εκπαίδευση.

2. Το δικαίωμα των κρατουμένων στην εκπαίδευση

Στον Σωφρονιστικό Κώδικα προβλέπεται πως «όλοι οι κρατούμενοι έχουν δικαίωμα στην εντός του καταστήματος μόρφωση, άθληση και δημιουργική απασχόληση, καθώς και στις πολιτιστικές δραστηριότητες» (Ν. 2776/1999, άρθρο 34, παρ. 1). Με βάση το άρθρο 35 του Σ.Κ. παρ.1, η εκπαίδευση που παρέχεται στους κρατούμενους αποσκοπεί στην απόκτηση ή συμπλήρωση της εκπαίδευσης όλων των βαθμίδων, αλλά και στην επαγγελματική κατάρτιση τους. Ο τίτλος σπουδών που αποκτιέται στον εκπαιδευτικό χώρο της φυλακής είναι ισότιμος με τον αντίστοιχο τίτλο σπουδών της ίδιας βαθμίδας εκτός φυλακής (άρθρο 35, παρ.3) χωρίς να αναγράφεται ότι αποκτήθηκε μέσα στο χώρο της φυλακής για να αποφευχθεί

ο οποιοσδήποτε στιγματισμός του έγκλειστου (Πιτσελά, 1999). Το ίδιο άρθρο, μάλιστα, του Σ.Κ. προβλέπει πως σε περίπτωση μεταγωγής δεν αναστέλλεται η εκπαίδευση, ενώ η φοίτηση πρέπει να συνυπολογίζεται για την αποφυγή της μεταγωγής, έτσι ώστε να μην εμποδίζεται και διακόπτεται η ροή της (άρθρο 35, παρ.9). Επιπρόσθετα, στο άρθρο 46 του Σ.Κ. προβλέπεται πως υπάρχει δυνατότητα συνέχισης των σπουδών στην δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση με εκπαιδευτικές άδειες, αν έχει ολοκληρωθεί ο κύκλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ υπάρχει η ευεργετική διάταξη του υπολογισμού των ημερών (μια ημέρα εκπαίδευσης αντιστοιχεί σε δύο ημέρες έκτισης ποινής).

Διεθνείς εισηγήσεις, κανόνες, αλλά και συστάσεις οργανισμών κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην εκπαίδευση των έγκλειστων ατόμων στις φυλακές. Συγκεκριμένα, η εισήγηση του Συμβουλίου της Ευρώπης Νο R(89) 12 (1989) για την «Εκπαίδευση στις Φυλακές» προέβλεπε βασικές συστάσεις για τα κράτη-μέλη, έτσι ώστε να υπάρξει σύνδεση της εκπαίδευσης με τη σωφρονιστική πολιτική. Απαραίτητος κρίνεται ο αλφαριθμητισμός των έγκλειστων, ενώ απαράβατο δικαίωμά τους είναι η ανεμπόδιστη πρόσβαση σε κάθε εκπαιδευτική, αθλητική, δημιουργική δραστηριότητα στην επαγγελματική κατάρτιση και σε οποιαδήποτε δράση καλλιεργεί το πνεύμα τους και τον ψυχισμό τους.

Ειδικότερα, στην Ελλάδα τα Σ.Δ.Ε που λειτουργούν στα καταστήματα κράτησης με βάση τα στοιχεία του ΕΡΕΑ (2008) παρουσιάζουν σημαντικές επιτυχίες σε πεδία που αφορούν σε δραστηριότητες (θεατρικές, πολιτιστικές, αθλητικές), σε εκδόσεις περιοδικών και εφημερίδων, σε συνεργασίες με άλλα σχολεία στο εσωτερικό αλλά και στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελώντας ένα ενθαρρυντικό μήνυμα για την εκπαίδευση στις φυλακές.

Ωστόσο, το θεωρητικό πλαίσιο που αναφέρεται στα διεθνή κείμενα, αλλά και τον Σωφρονιστικό Κώδικα της Ελλάδας, δε σημαίνει πως τίθεται και σε εφαρμογή με απόλυτη ακρίβεια. Το βέβαιο, όμως, είναι ότι το σωφρονιστικό σύστημα αναγνωρίζει το δικαίωμα στην εκπαίδευση ως βασική αναγκαιότητα της σωφρονιστικής πολιτικής και προσανατολίζεται σε συντονισμένες και οργανωμένες ενέργειες για να το διασφαλίσει και έμπρακτα. Κατά τον Τσιάκαλο (2004), ωστόσο, απαιτείται προσπάθεια και αγώνας σε κοινωνικό πεδίο ώστε «να διαμορφωθεί η απαραίτητη πολιτική βούληση» (σ.183).

Στην επόμενη υποενότητα παρουσιάζεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με το ζήτημα της αποτίμησης της αξίας της εκπαίδευσης στον χώρο της φυλακής.

2.1. Αποτίμηση της αξίας της εκπαίδευσης στον χώρο της φυλακής

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στον χώρο της φυλακής καθίσταται επιτακτικός, καθώς θεωρείται ένα από τα σπουδαιότερα μέσα για την υγιή επανένταξη του έγκλειστου στην κοινωνία. Η επανακοινωνικοποίηση του έγκλειστου αποτελεί έναν ευρύτερο στόχο της σωφρονιστικής πολιτικής και υλοποιείται κατά το μεγαλύτερο βαθμό μέσω της εκπαίδευσης. Με τις αποκτηθείσες γνώσεις, τις δεξιότητες αλλά και την αναθεώρηση των στάσεων και των οπτικών τους, οι έγκλειστοι μέσω της παρεχόμενης εκπαίδευσης τοποθετούν τις βάσεις για μια διαφορετική προσέγγιση του κόσμου σε όλα τα επίπεδα μετά την αποφυλάκισή τους. Γι

αυτό θα πρέπει το σωφρονιστικό κατάστημα να αποτελεί ένα περιβάλλον που θα ευνοεί τη θετική αλλαγή και την ανθρώπινη εξέλιξη (Muñoz,2009).

Τον ρόλο της εκπαίδευσης ως προϋπόθεση για μια καλύτερη πορεία και προοπτική του ατόμου στη σύγχρονη κοινωνία τονίζει και ο Lejins (1971), επισημαίνοντας πως επιβάλλεται η βελτίωση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις φυλακές, ώστε να παρέχεται στους έγκλειστους μια δεύτερη ρεαλιστική ευκαιρία για τη ζωή τους και τη δημιουργική επαναφορά τους στην κοινωνία. Μάλιστα κατά τον Parker (1990), οι έγκλειστοι συμμετέχοντες σε εκπαιδευτικά προγράμματα αναπτύσσουν την αυτοεκτίμησή τους και βελτιώνουν τις κοινωνικές τους δεξιότητες, νιώθοντας χρήσιμοι και ικανοί.

Πολλές ερευνητικές μελέτες στο διεθνή αλλά και στον ελληνικό χώρο έχουν αναδείξει την εκπαίδευση μέσα στη φυλακή ως κεντρικό σημείο αναφοράς τόσο για την αντιμετώπιση των δεινών του εγκλεισμού κατά τη διάρκεια έκτισης της ποινής των έγκλειστων όσο και για τη μεταστροφή της συμπεριφοράς και τη μείωση της υποτροπής τους μετά την αποφυλάκιση τους (Βεργίδης κ.ά, 2007 ·Κουιμτζή, 2011·Παπαθανασίου, 2010 · Bhatti, 2010 · Ηλιοπούλου, 2011 · Όρλης, 2013· Χρυσικοπούλου 2015).

Η επόμενη ενότητα είναι αφιερωμένη στη βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με τα κίνητρα των κρατουμένων όσον αφορά τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα.

3. Κίνητρα κρατουμένων για τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα

Κατά τον Spector (2000), τα κίνητρα αποτελούν εσωτερικές διεργασίες που ενεργοποιούν την ανθρώπινη συμπεριφορά και την καθοδηγούν κάτω από την επιρροή αναγκών και επιθυμιών. Με τους στόχους που θέτουν τα άτομα συνδέονται και τα κίνητρα, οδηγώντας σε μια αναδυόμενη συμπεριφορά που επιφέρει δράση (Spector, 2000). Κατά τους Ryan and Deci (2000), τα κίνητρα χωρίζονται σε ενδογενή, όταν υπάρχει δράση για ικανοποίηση κάποιας εσωτερικής ανάγκης και σε εξωγενή, όταν υπάρχει σύνδεση της δράσης με κάποιο αναμενόμενο αποτέλεσμα που ακολουθεί αυτήν.

Οι Manger, Eikeland, Diseth, Herland & Asbjørnsen (2010) διαχωρίζουν τα κίνητρα που οδηγούν σε αποφάσεις που συνδέονται με την εκπαίδευση σε δύο κατηγορίες και συγκεκριμένα στα κίνητρα που «ωθούν» το άτομο να λάβει την απόφαση και στα κίνητρα που το «έλκουν» στην απόφαση αυτή (σ.536). Στην πρώτη περίπτωση υπαισέρχονται παράγοντες που δε λειτουργούν συνειδητά στο άτομο, ενώ στη δεύτερη περίπτωση υπάρχει πιο συνειδητή δράση που ενεργοποιείται κυρίως σε συνδυασμό με τις προθέσεις του. Οι ίδιοι ερευνητές, μελετώντας τα κίνητρα των έγκλειστων σχετικά με τη συμμετοχή τους σε εκπαιδευτικά προγράμματα στις φυλακές, έχουν διαπιστώσει πως παράγοντες όπως η καταγωγή, η ηλικία, η διάρκεια έκτισης της ποινής, αλλά και το μορφωτικό επίπεδο διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωσή τους (Manger et al, 2010,σ.544). Η ίδια έρευνα ανέδειξε πως έγκλειστοι με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είχαν ως κίνητρο την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, ενώ έγκλειστοι με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο είχαν

ως κίνητρο τη γενικότερη ανάπτυξη και βελτίωση του εαυτού τους. Ωστόσο, στην έρευνα αυτή αναδείχθηκαν και κίνητρα κοινά για τους περισσότερους έγκλειστους που αφορούσαν στην ανάγκη τους για επικοινωνία με άλλους ανθρώπους, στην αίσθηση τους ότι γεμίζουν παραγωγικά και δημιουργικά τον χρόνο τους στη φυλακή, καθώς και στην αποφυγή άλλων εναλλακτικών δραστηριοτήτων, πιο δύσκολων, όπως π.χ. η εργασία (όπ.π., σ. 537).

Οι ερευνητικές μελέτες που έχουν διεξαχθεί στον ελληνικό χώρο αναδεικνύουν ως σημαντικά κίνητρα για τη συμμετοχή των έγκλειστων στα ΣΔΕ τη μείωση της ποινής, την απόκτηση απολυτηρίου Γυμνασίου, την απόκτηση ποικίλων δεξιοτήτων, την καταπολέμηση της ανίας στη φυλακή, αλλά και την προσωπική ανάπτυξη και βελτίωση (Βεργίδης κ.ά. 2007·Κουιμτζή, 2011·Παπαθανασίου,2010·Παπαιωάννου, 2015). Στην έρευνα των Βεργίδη κ.ά. (2007) επισημαίνεται πως οι γυναίκες κρατούμενες εμφανίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό την επιθυμία να συνεχίσουν τις σπουδές τους μετά την απόκτηση του τίτλου και θεωρούν πολύ σημαντικό το να βοηθούν στα μαθήματά τους τα παιδιά τους ή τα εγγόνια τους.

Στην έρευνα του Παπαθανασίου (2010) επιβεβαιώνονται ως κίνητρα τόσο η απόκτηση του τίτλου σπουδών από την επιτυχή παρακολούθηση των κύκλων στο ΣΔΕ όσο και ο ευεργετικός υπολογισμός των ημερών έκτισης της ποινής για τον έγκλειστο. Επιπρόσθετα, η καλλιέργεια των γλωσσικών και κοινωνικών δεξιοτήτων για τους αλλοδαπούς έγκλειστους συνιστά ένα βασικό κίνητρο συμμετοχής τους στο ΣΔΕ, καθώς τους βοηθά στην ανταπόκρισή τους σε καθημερινές επικοινωνιακές συνθήκες.

Παράλληλα, ένα από τα σημαντικά κίνητρα συμμετοχής στο πρόγραμμα σπουδών των ΣΔΕ είναι και η δημιουργική αξιοποίηση του χρόνου της φυλακής συνυφασμένη με τη διαφυγή από την κουλτούρα της φυλακής. Η επανασύνδεση των έγκλειστων με την εκπαιδευτική διαδικασία λειτουργεί θετικά, καθώς αποκτούν γνώσεις και δεξιότητες, έρχονται σε συνεργασία με άλλα άτομα και δέχονται ερεθίσματα για κοινωνικούς και πολιτικούς προβληματισμούς (Δημητρούλη, Θεμελή & Ρηγούτσου, 2006). Η διαφυγή από την κουλτούρα της φυλακής σε συνδυασμό με τον ευεργετικό υπολογισμό της ποινής, αλλά και την αποφυγή της μεταγωγής συνιστούν κίνητρα που επισημαίνονται και στην έρευνα της Κουιμτζή (2011).

Εν κατακλείδι, στις περισσότερες έρευνες αναδεικνύονται ως βασικά κίνητρα για την παρακολούθηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, ο ευεργετικός υπολογισμός της ποινής, η σύνδεσή τους με τη μελλοντική επαγγελματική αποκατάσταση και επανένταξη των έγκλειστων ατόμων, η προσωπική βελτίωση και ανάπτυξη τους, η δημιουργική αξιοποίηση του «νεκρού» χρόνου της φυλακής, καθώς και η βελτίωση των γνωστικών και κοινωνικών δεξιοτήτων τους.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε την ερευνητική μας μεθοδολογία.

4.Μεθοδολογία έρευνας

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται το μεθοδολογικό πλαίσιο της έρευνας.

4.1 Ερευνητικό ερώτημα

Το ερευνητικό ερώτημα που τέθηκε ήταν το εξής:

Ποια είναι τα κίνητρα συμμετοχής των κρατούμενων γυναικών στο ΣΔΕ που λειτουργεί στο κατάστημα κράτησης στον Ελεώνα Θηβών;

Για την απάντηση στο ερώτημα αυτό έγιναν επιπλέον ερωτήσεις που αφορούσαν: α) τη σύνδεση του ευεργετικού υπολογισμού της ποινής με τα κίνητρα φοίτησης και β) στην πρόθεση συνέχισης των σπουδών μετά την αποφυλάκισή τους.

4.2.Δείγμα-περιορισμοί

Η έρευνα διεξήχθη με βολική δειγματοληψία. Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από εννέα γυναίκες- έγκλειστες του Καταστήματος Κράτησης Ελεώνα Θηβών που φοιτούσαν στο ΣΔΕ της φυλακής κατά το σχολικό έτος 2017-2018, καθώς και την ψυχολόγο του Καταστήματος Κράτησης. Οι κρατούμενες του δείγματος ήταν από 19 ετών μέχρι 52 ετών. Τρεις ήταν έγγαμες, τρεις διαζευγμένες, δύο άγαμες και μια χηρευόμενη. Οι έξι είχαν ελληνική υπηκοότητα, δύο ήταν από τη Βουλγαρία και μία από τη Γεωργία. Τρεις έγκλειστες ανήκαν στο Β κύκλο σπουδών, ενώ οι υπόλοιπες έξι στον Α κύκλο σπουδών του ΣΔΕ. Το μορφωτικό επίπεδο τόσο του πατέρα όσο και της μητέρας τους ήταν κατά κύριο λόγο χαμηλό –έξι δήλωσαν ότι οι γονείς τους δεν είχαν ολοκληρώσει το Δημοτικό και μία ότι δεν είχαν πάει σχολείο- ενώ μία έγκλειστη ανέφερε γυμνασιακό επίπεδο και μία άλλη πανεπιστημιακό.

Το ότι η έρευνα διεξήχθη σε ένα σωφρονιστικό κατάστημα κράτησης, παρουσιάζει από μόνο του αρκετές δυσκολίες και περιορισμούς. Επιπλέον, η ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιήθηκε συνιστά περιοριστικό στοιχείο σχετικά με τη γενίκευση των συμπερασμάτων αυτής.

4.3 Μεθοδολογική προσέγγιση

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκε ποιοτική μεθοδολογία. Κατά τον Creswell (2003), η ποιοτική έρευνα είναι ένα είδος εκπαιδευτικής έρευνας στην οποία ο ερευνητής βασίζεται σε απόψεις συμμετεχόντων με ερωτήματα μεγάλου εύρους, συγκεντρώνει δεδομένα που απαρτίζονται κυρίως από λεκτικά σύνολα τα οποία και επιχειρεί να τα αναλύσει αναδεικνύοντας θέματα με έναν τρόπο πιο υποκειμενικό και μεροληπτικό. Θεωρείται, άλλωστε, η καταλληλότερη προσέγγιση για την κατανόηση της κοινωνικής και πολιτιστικής πραγματικότητας (Denzin Lincoln, 2003, σ. 18-29), αλλά και για τον χώρο της εκπαίδευσης όπου ο ερευνητής στηρίζεται στις απόψεις των συμμετεχόντων (Creswell, 2008) και διερευνά

το εκπαιδευτικό πλαίσιο συγκεντρώνοντας λεπτομερή στοιχεία για πολλές πτυχές των υπό διερεύνηση ζητημάτων (Κυριαζή, 1999, σ. 52).

Στη συγκεκριμένη έρευνα, η ποιοτική μέθοδος προσέγγισης κρίθηκε ως η πιο κατάλληλη, αρχικά διότι η έρευνα αφορά στον χώρο της εκπαίδευσης όπου οι ποιοτικές αναλύσεις ενδείκνυνται για την κατανόηση και ανάλυση των φαινομένων, αλλά και γιατί ο σκοπός της έρευνας μπορεί να επιτευχθεί μέσα από οπτικές της ποιοτικής προσέγγισης. Οι συμμετέχουσες αποτελούν τον κεντρικό πυρήνα διερεύνησης και η δική τους οπτική είναι αυτή που οδήγησε στην εξαγωγή συμπερασμάτων στην έρευνα.

Ως ερευνητική μέθοδος χρησιμοποιήθηκε η ατομική συνέντευξη ημιδομημένης μορφής, καθώς δίνει τη δυνατότητα μιας πιο ελεύθερης έκφρασης στις συνεντευξιαζόμενες, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό, αν ληφθεί υπόψη ότι αυτές, ως κρατούμενες, ανήκουν σε ευάλωτη κοινωνική ομάδα.

Για την ανάλυση των δεδομένων από τις συνεντεύξεις χρησιμοποιήθηκε η θεματική ανάλυση περιεχομένου. Σύμφωνα με τον Robson (2007), η ανάλυση περιεχομένου ορίζεται ως «μια κωδικοποιημένη κοινή λογική, μια εκλέπτυνση των τρόπων που θα μπορούσαν οι απλοί άνθρωποι να χρησιμοποιήσουν προκειμένου να περιγράψουν και να ερμηνεύσουν πτυχές του κόσμου που τους περιβάλλει» (σ. 418). Επιλέγεται ως μια από τις καταλληλότερες τεχνικές για τον χώρο των κοινωνικών επιστημών ερευνώντας και αναλύοντας την κοινωνική επικοινωνία με όλες τις πτυχές και συνέπειες της (Ιωσηφίδης, 2008).

5. Αποτελέσματα

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται τα κίνητρα φοίτησης τους στο ΣΔΕ του καταστήματος κράτησης, η σύνδεση των κινήτρων με τον ευεργετικό υπολογισμό της ποινής καθώς και η πρόθεσή τους να συνεχίσουν τις σπουδές τους μετά την αποφυλάκισή τους.

5.1. Κίνητρα φοίτησης στο ΣΔΕ του καταστήματος Κράτησης

Τα κίνητρα που ωθούν τις έγκλειστες εκπαιδευόμενες στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στο χώρο της φυλακής προσανατολίζονται κυρίως στα εξής: μορφωτική ανάπτυξη και μελλοντική επένδυση για επαγγελματική αποκατάσταση, προσωπική ενδυνάμωση, αποφυγή από τη δεινή εμπειρία του εγκλεισμού, ομαλή κοινωνικοποίηση.

Οι περισσότερες έγκλειστες θεωρούν πως το ΣΔΕ αποτελεί μια μεγάλη ευκαιρία για αυτές, επειδή τους παρέχει τη δυνατότητα να μάθουν, να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους, αλλά και τις εφοδιάζει με γνώσεις που τους ανοίγουν το δρόμο για κάτι καλύτερο στο μέλλον. Ειδικότερα:

Η *E1*, δηλώνοντας πως «Για το απολυτήριο. Να συνεχίσω τη ζωή μου μετά», θεωρεί πως το ΣΔΕ αποτελεί το κλειδί για το μέλλον της. Παρόμοια άποψη έχει και η *E4*, η οποία δηλώνει ως κίνητρο την επένδυση για ένα καλύτερο μέλλον: «Να αποκτήσω εφόδια, να μην

είμαι αγράμματη». Στο ίδιο πλαίσιο ανήκει και η δήλωση της όπως *E8 «Τα γράμματα είναι η ευκαιρία μου*». Τη μορφωτική τους ανάπτυξη και την αύξηση των γνώσεων θεωρούν ως βασικό κίνητρο και η *E6* και η *E7* που λόγω της διαφορετικής εθνικότητάς τους αναζητούν στο ΣΔΕ την ευκαιρία να μάθουν Ελληνικά τη στιγμή που πλέον ζουν στη χώρα αυτή: *«Τώρα μένω στην Ελλάδα. Έτσι πρέπει να μάθω να διαβάζω και να γράφω Ελληνικά. Το σχολείο αυτό είναι μεγάλη ευκαιρία για μένα»* (*E6*), *«Να μαθαίνω πολύ καλά ελληνικά, να θυμηθώ παλιές γνώσεις αλλά και καινούριες και να έρχομαι σε καλύτερο περιβάλλον»* (*E7*). Μάλιστα, η τελευταία θεωρεί και ως άλλο κίνητρο την υγιή συναναστροφή και κοινωνικοποίηση. Αυτή τη θέση υιοθετεί και η *E9* που θεωρεί πως τα άτομα που απαρτίζουν το εκπαιδευτικό προσωπικό είναι υγιή πρότυπα που την επηρεάζουν ώστε να γίνεται πιο κοινωνική μέσω της μάθησης αλλά και της συναναστροφής της με αυτά *«Βρίσκομαι με κόσμο σωστό. Γίνομαι πιο κοινωνική και μαθαίνω. Είναι ευκαιρία για επαγγελματική αποκατάσταση»*.

Δύο από τις έγκλειστες προβάλλουν ως βασικό κίνητρο για τη συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία την προσωπική ανάπτυξη και ενδυνάμωσή τους, στοιχείο που θα τις οδηγήσει τόσο στην δική τους βελτίωση όσο και στην ευρύτερη κοινωνική τους αποδοχή. Ειδικότερα, η *E3* δηλώνει πως *«Θέλω να κάνω κάτι για μένα., να μπορώ να μιλήσω και να γνωρίσω σωστό κόσμο»* και η *E5* συνδέει τη μάθηση με την προσωπική της ενδυνάμωση: *«Γιατί θέλω να μάθω να διαβάζω και να γράφω ελληνικά και είναι ευκαιρία. Θα με κάνουν πιο δυνατή»*.

Η αποφυγή από τις δεινές συνθήκες του εγκλεισμού αποτέλεσε ένα κεντρικό κίνητρο. Χαρακτηριστική είναι η ακόλουθη αναφορά: *«Το να φεύγω από την πτέρυγά μου και να πηγαίνω στο σχολείο είναι ωραία»* (*E8*). Στην παραστατική της αναφορά η *E2* θεωρεί ότι η φοίτησή της στο σχολείο αποτελεί μια ιδανική διέξοδο από τη μιζέρια της φυλακής, συνυφασμένη βέβαια και με την μορφωτική εμπειρία. *«Γιατί θέλω να φεύγω από την πτέρυγα και να μαθαίνω κάτι καλό. Δεν μπορώ τα κουτσομπολιά και την τρέλα»*.

Οι θέσεις που εκφράζονται από την ψυχολόγο του Καταστήματος Κράτησης στις συζητήσεις που αυτή έχει με τις έγκλειστες εκπαιδευόμενες σχετικά με τους λόγους που τις ωθούν στη φοίτηση στο σχολείο παρουσιάζουν μεγάλη αντιστοιχία με τα λεγόμενα των ίδιων των έγκλειστων στις συνεντεύξεις τους: *«Ο πρώτος λόγος που προβάλλουν για την συμμετοχή τους στο ΣΔΕ είναι η καλύτερη μορφωτική απαρτίωση, ώστε να τύχουν καλύτερης επαγγελματικής αποκατάστασης. Επίσης επισημαίνουν ότι έχουν συναναστροφή με άλλα υγιή άτομα (τους εκπαιδευτικούς) που αποτελούν πρότυπο ταύτισης για τις ίδιες και ότι παράλληλα αξιοποιούν εποικοδομητικά το χρόνο κράτησής τους»*. Όπως προκύπτει από το παραπάνω απόσπασμα, η ψυχολόγος προτάσσει ως κύριο λόγο την καλύτερη μορφωτική τους απαρτίωση για μελλοντική αποκατάσταση αλλά και την υγιή συναναστροφή τους με τους εκπαιδευτές καθώς και τη δημιουργική αξιοποίηση του χρόνου τους.

Στη συνέχεια θα παρουσιάσουμε τις απόψεις των εγκλείστων εκπαιδευομένων αναφορικά με τη σύνδεση των κινήτρων με τον ευεργετικό υπολογισμό των ημερών φοίτησης στην ποινή τους.

5.2 Σύνδεση κινήτρων με τον ευεργετικό υπολογισμό στην ποινή

Και οι εννέα έγκλειστες εκπαιδευόμενες του δείγματος δήλωσαν ότι θα συνέχιζαν τη φοίτησή τους στο ΣΔΕ ανεξάρτητα από την ευνοϊκή διάταξη των «μεροκάματων» για την έκτιση των ποινών τους. Ανέφεραν πως το σχολείο τούς προσφέρει τόσο υγιείς καταστάσεις, όπως όμορφες φιλικές σχέσεις, γνωστικές και κοινωνικές παροχές, αλλά και μια αίσθηση διαφορετικότητας και ελευθερίας μέσα στο δύσκολο και δεινό περιβάλλον της φυλακής. Έτσι, χωρίς περιστροφές δήλωσαν πως ακόμα και χωρίς μεροκάματα, θα επέλεγαν την παρακολούθηση στο σχολείο.

Πιο συγκεκριμένα, η E1 αναφέρει πως *«θα συνέχιζα να παρακολουθώ τα μαθήματα στο σχολείο γιατί με κάνει και φεύγω από την πτέρυγά μου και γίνομαι πιο κοινωνική με τα υπόλοιπα κορίτσια και τους καθηγητές μου»*, ενώ η E2 προχωρά ακόμα παραπέρα διατυπώνοντας και την πρόταση να λειτουργούσε το σχολείο και κατά το διάστημα του καλοκαιριού: *«Φυσικά και θα ερχόμουν. Για μένα το σχολείο είναι μια μεγάλη παρέα. Μέσα στο θάλαμο μου δεν μιλάω πολύ. Εδώ έχω φίλους. Μακάρι να ήταν ανοικτό και το καλοκαίρι»*.

Η E8 δηλώνει πως εκτός από τις γνώσεις που αποκτά έχει και όφελος στη διαγωγή της *«Θα το συνέχιζα γιατί μαθαίνω πολλά αλλά βοηθάει και στη διαγωγή»*, ενώ η E5 δίνει μια πιο προσωπική προσέγγιση στη φοίτησή της, προβάλλοντας ως πρωταρχικό το αίσθημα της ελευθερίας που βιώνει κατά τη διάρκεια της φοίτησής της: *«Ναι θα συνέχιζα το σχολείο γιατί όταν πηγαίνω εκεί αισθάνομαι ελεύθερη. Εδώ βλέπεις υπάρχουν παράθυρα που μπορείς να δεις τον ήλιο και τον ουρανό. Έτσι νιώθεις ελεύθερη»*.

Θετικές ήταν και οι προσεγγίσεις πάνω στο συγκεκριμένο θέμα και από τις υπόλοιπες έγκλειστες, οι οποίες προέταζαν ως βασικά κίνητρα την μορφωτική τους ανάπτυξη, την απόκτηση του απολυτηρίου, αλλά και την γόνιμη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου της φυλακής. Έτσι, η E4 απαντά θετικά και κατηγορηματικά ότι δε θα σταμάταγε τη φοίτησή λόγω του μη ευεργετικού υπολογισμού λέγοντας πως *«Ναι θα το συνέχιζα γιατί θέλω να αποκτήσω εφόδια και να μάθω πράγματα.»* Τη συμβολή του σχολείου τονίζει και η E6, η οποία προσθέτει ότι τα μεροκάματα λόγω αυτού δεν αποτελούν κίνητρο *«Ναι θα συνέχιζα για να φεύγω από την πτέρυγα μου και για να μάθω γράμματα και αν ήθελα μεροκάματα θα έβρισκα τρόπο και να δουλέψω»*. Στο ίδιο πλαίσιο, και η E7 δηλώνει ότι ωθείται αποκλειστικά από το κίνητρο της απόκτησης του απολυτηρίου *«Έχω βάλει στόχο να πάρω το απολυτήριο μου. Έτσι δε θα σταμάταγα το σχολείο»*, όπως και η E9 που θεωρεί πως επιπλέον πως και η προσωπική ευχαρίστηση και χαρά που βιώνει από την φοίτησή της είναι βασικά συστατικά της επιλογής της *«Περνάω τόσο ωραία. Μαθαίνω τόσα πράγματα. Οπότε θα συνέχιζα για να πάρω το απολυτήριο»*. Μόνο η E3 παραδέχτηκε πως τα μεροκάματα βοηθάνε, αλλά και η μόρφωση είναι εξίσου σημαντική για αυτήν *«Θα συνέχιζα αλλά σίγουρα βοηθάει στα μεροκάματα μας αλλά μαθαίνουμε και πολλά πράγματα»*.

Ίσως το ότι δεν αναφέρθηκε από τις έγκλειστες ο ευεργετικός υπολογισμός της ποινής κράτησης ως κίνητρο για τη συμμετοχή τους στην εκπαίδευση, ενδεχομένως βέβαια να οφείλεται σε πιθανή δική τους συστολή λόγω του ωφελμιστικού χαρακτήρα του κινήτρου.

Στην επόμενη ενότητα θα παρουσιάσουμε τις απόψεις των εκπαιδευόμενων κρατουμένων του δείγματος σχετικά με την πρόθεσή τους να συνεχίσουν τις σπουδές τους και μετά την αποφυλάκισή τους.

5.3 Πρόθεση συνέχισης σπουδών μετά την αποφυλάκιση

Τέλος, τέθηκε το ερώτημα της συνέχισης των σπουδών μετά την φοίτηση στο ΣΔΕ του καταστήματος κράτησης. Πέντε εκπαιδευόμενες συνδέσαν τη συνέχιση των σπουδών τους με την εργασία που θα βρουν «αν βέβαια μου το επιτρέπει και η δουλειά που θα βρω» (E1), «Ανάλογα με τη δουλειά που θα βρω» (E2), «Εξαρτάται από τη δουλειά.»(E8), «Ναι αλλά ίσως υπάρξει πρόβλημα λόγω δουλειάς» (E5), «Μάλλον δε θα προλαβαίνω με την δουλειά. Δεν μπορώ να σου πω ακόμα για μετά» (E6), οι τέσσερις εκδηλώνοντας την επιθυμία τους να συνεχίσουν, ενώ η E6 ήταν πιο επιφυλακτική. Δύο από αυτές απάντησαν κατηγορηματικά πως θα συνεχίσουν (E4,E7) ενώ άλλες δύο είπαν πως θα συνδυάσουν τη μόρφωση με τη δουλειά τους «Ναι, θα προσπαθήσω να συνδυάσω μόρφωση και δουλειά» (E9), «Θα ήθελα να συνεχίσω για να με βοηθήσει στη δουλειά.» (E3).

Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τις έγκλειστες εκπαιδευόμενες σε σχέση με τις προηγούμενες απόψεις τους φαίνονται πιο διστακτικές, ίσως λόγω του ότι ζητήθηκε κάτι που αφορά στο μέλλον τους και εξαρτάται από εξωγενείς και αστάθμητες παραμέτρους, όπως π.χ. οι εργασιακές συνθήκες και οι υποχρεώσεις της «έξω» ζωής. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, διαφαίνεται ότι το κίνητρό των περισσότερων για μάθηση δείχνει ισχυρό.

Η τελευταία ενότητα της εργασίας μας είναι αφιερωμένη στα συμπεράσματά της.

Συμπεράσματα

Με την παρούσα ερευνητική μελέτη αναδείχτηκε, όπως και στις περισσότερες έρευνες που έχουν διεξαχθεί σε ΣΔΕ σωφρονιστικών Καταστημάτων, η αξία της εκπαίδευσης στη φυλακή ως βασικής παραμέτρου για τη γενικότερη βελτίωσή τους, αλλά και την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία.

Τα κίνητρα που ωθούν τις έγκλειστες εκπαιδευόμενες στην εκπαιδευτική διαδικασία μέσα στο χώρο της φυλακής προσανατολίζονται κυρίως στα εξής:

- μορφωτική ανάπτυξη και μελλοντική επένδυση για επαγγελματική αποκατάσταση,
- προσωπική ενδυνάμωση,
- αποφυγή από τη δεινή εμπειρία του εγκλεισμού,
- υγιής κοινωνικοποίηση.

Ως πρωταρχικό κίνητρο φοίτησης στο ΣΔΕ φάνηκε από την παρούσα έρευνα να είναι η μορφωτική τους ανάπτυξη με την επιδιωκόμενη απόκτηση τίτλου σπουδών, έτσι ώστε να υπάρξει μια καλύτερη επαγγελματική κατάσταση μετά την αποφυλάκιση. Και στην έρευνα των Παραιοαννου, Αναγνου & Vergidis (2018) όπου επιχειρήθηκε μια συστηματική

ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και συλλογή των πορισμάτων των μελετών που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ 2006-2016 σχετικά με τα κίνητρα των κρατουμένων που συμμετέχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα, παρουσιάζεται ένα υψηλό ποσοστό που αναφέρεται στο ίδιοκίνητρο για την εκπαίδευση (22%).

Το κίνητρο αυτό συνυφαίνεται με την προσωπική ενδυνάμωση και βελτίωση αλλά και την ανάγκη για υγιείς συναναστροφές με ανθρώπους που λειτουργούν ως πρότυπα και διαφοροποιούνται από την υποκουλτούρα της φυλακής. Οι περισσότερες έγκλειστες εκπαιδευόμενες φάνηκε να ενδιαφέρονται να αποκτήσουν γνώσεις που θα τις βοηθήσουν να βελτιωθούν προσωπικά, αλλά και να αποκτήσουν γνωστικά εφόδια χρήσιμα για την επαγγελματική τους αποκατάσταση. Παρόμοια, οι Skaalvik, Finbak και Pettersen (2003) προσδιόρισαν ως το μεγαλύτερο κίνητρο για τους κρατούμενους την αξία της εκπαίδευσης και τις μελλοντικές προοπτικές απασχόλησης. Παρεμφερή συμπεράσματα προκύπτουν και από τις έρευνες των Βεργίδη κ.ά. (2007) και Γκασούκα (χ.χ), ότι δηλαδή οι κρατούμενοι με την εκπαίδευσή τους αποσκοπούν στην απόκτηση κάποιου τίτλου σπουδών ή στην απόκτηση κάποιας επαγγελματικής κατάρτισης, ώστε να υπάρξει επαγγελματική, αλλά και κοινωνική επανένταξή τους μετά την αποφυλάκισή τους. Στην παρούσα έρευνα δεν καταγράφηκε, τουλάχιστον ως δηλωθέν άμεσο κίνητρο, ο ευεργετικός υπολογισμός της ποινής, που απαντάται ως κίνητρο στις περισσότερες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στο χώρο των φυλακών (Βεργίδη κ.ά., 2007· Irwin, 2008· Bhatti, 2010· Manger et al, 2010· Παπαθανασίου, 2010· Ηλιοπούλου, 2011· Κουϊμτζή, 2011).

Η αποφυγή των δεινών του εγκλεισμού, επίσης, καταγράφεται ως κίνητρο και σε άλλες έρευνες, καθώς μέσω της παρακολούθησης δίνεται η ευκαιρία στις έγκλειστες να ξεφύγουν από το αποπνικτικό περιβάλλον της φυλακής, να αξιοποιήσουν δημιουργικά το νεκρό χρόνο τους και να διατηρήσουν την ψυχική τους ισορροπία (Βεργίδη κ.συν, 2007· Bhatti, 2010· Ηλιοπούλου, 2011· Κουϊμτζή, 2011).

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις που αφορούν στη σύνδεση της παρακολούθησης με τον ευεργετικό υπολογισμό της ποινής, καθώς στο σύνολό τους οι έγκλειστες εκπαιδευόμενες αποσυνδέουν την παρακολούθηση στο ΣΔΕ με τα «μεροκάματα», εκτός από μία που θεωρεί τη φοίτησή της ως σημαντικό στοιχείο για τη διαγωγή της, εύρημα που αποτυπώνεται και στην έρευνα της Κουϊμτζή (2011), ενώ κάποια άλλη αποδέχεται τη σημασία του ευεργετικού υπολογισμού ως πλεονέκτημα, αλλά και αυτή προκρίνει την αξία της μόρφωσης. Σε αυτό το σημείο φαίνεται τα ευρήματα να συμφωνούν με αυτά που αναδείχτηκαν και στην έρευνα της Χρυσικοπούλου (2015), όπου δεν αναφέρεται ως κίνητρο ο ευεργετικός υπολογισμός της ποινής.

Τέλος, οι εκπαιδευόμενες κρατούμενες του δείγματος δήλωσαν ότι επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές του και μετά τη φοίτηση στο ΣΔΕ, υπό την αίρεση, ωστόσο, της ύπαρξης εξωγενών και αστάθμητων παραγόντων, όπως οι εργασιακές συνθήκες και οι υποχρεώσεις της «έξω» ζωής. Σε αυτό το σημείο διαπιστώθηκε ένα κοινό εύρημα με την έρευνα του Όρλη (2013), ενώ υπήρξε μια μικρή διαφοροποίηση με την έρευνα της Ηλιοπούλου (2011) που φάνηκε η κυρίαρχη τάση της συνέχισης των σπουδών μετά την

αποφοίτηση από το ΣΔΕ ανεξάρτητα συνθηκών, αλλά και της Κουιμτζή (2011) όπου η συντριπτική πλειονότητα των έγκλειστων εκπαιδευόμενων τάχθηκε υπέρ της συνέχισης των σπουδών τους μετά τη φοίτησή τους στο ΣΔΕ.

Καταλήγοντας, διαφαίνεται και από αυτήν την έρευνα ο πολύ σημαντικός ρόλος που έχει για τους κρατούμενους και τις κρατούμενες η εκπαίδευση. Το ΣΔΕ αποτελεί, όπως προκύπτει από τις απαντήσεις των γυναικών κρατουμένων του δείγματος, μία «όαση» μέσα στο ασφυκτικό περιβάλλον της φυλακής και μία δεύτερη ευκαιρία για προσωπική βελτίωση και ανάπτυξη, αλλά και για ομαλή κοινωνική επανένταξη.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Ξενόγλωσσες αναφορές

- Bhatti, G. (2010). Learning behind bars: Education in prisons. *Teaching and Teacher Education*, 26, pp. 31-36.
- Council of Europe (1990). *Legal affairs. Education in prison. Recommendation no. R (89) 12 adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 13 October 1989 and explanatory memorandum*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://www.epea.org/uploads/media/Education_In_Prison_02.pdf 184 (10/9/2014).
- Creswell, J.W. (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches (2nd ed)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2003). *Collecting and Interpreting Qualitative Materials*. London: Sage.
- European Prison Education Association (2008). *Prison Education in Europe*. European Social Charter. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: http://ec.europa.eu/education/library/study/2013/prison_en.pdf (17/12/2014).
- Irwin, T. (2008). The inside story: Practitioner Perspectives on Teaching in Prison. *The Howard Journal*, vol. 47, No 5, pp. 512- 528.
- Lejins, P. P. (1971). *Sourcebook on Prison Education: Past, Present, and Future*. Springfield, IL Charles Thomas.
- Manger, T., Eikeland O- J., Diseth, A., Hetland, H. & Asborjornsen, A. (2010). Prison Inmates' Educational Motives: Are They Pushed or Pulled? *Scandinavian Journal of Educational Research*, vol. 54, No. 6, pp. 535-547.
- Muñoz, V. (2009) *The Right to education of persons in detention*. Report of the special rapporteur on the right to education, Human Rights Council, UN.
- Papayioannou, V., Anagnou, E., & Vergidis, D. (2018). Adult Inmates' Motivation for Participation in Educational Programs in Greece. *International Education Studies*; vol. 11, No. 6; 132-141 doi.org/10.5539/ies.v11n6p132.

- Parker, E.A. (1990). The Social-Psychological Impact of a College Education on the Prison Inmate. *Journal of Correctional Education*, 41(3) pp. 140-146.
- Ryan, M. & Deci, L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new Directions. *Contemporary Educational Psychology*, vol.25, pp. 54-67. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.sciencedirect.com/> (5/1/2015).
- Skaalvik, E. M., Finbak, L., & Pettersen, T. (2003). *Undervisning i fengsel. På rett kjøl? [Prison education. On an even keel?]*. Bergen: Fylkesmannen i Hordaland, Utdanningsavdelinga.
- Spector, P. (2000). *Industrial and Organizational Psychology: Research and Practice*. New York: John Wiley & Sons Inc.

Ελληνόγλωσσες αναφορές

- Βεργίδης, Δ., Ασημάκη, Α., Τζιντζίδης, Α. (2007). Η εκπαίδευση των κρατουμένων. Το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας στη Φυλακή Κορυδαλλού. *Επιστημονική επετηρίδα Αρέθας, τόμος IV, 61-93*. Πάτρα: Πανεπιστήμιο Πατρών, Σχολή Ανθρωπιστικών και Κοινωνικών Επιστημών, ΠΤΔΕ, σ. 61-89.
- Βεργίδης, Δ. (2008). *Η εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα και η Κοινωνικο-οικονομική Λειτουργία της*. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Γκασούκα Μ., (χ.χ.). Εκπαιδευτικές τεχνικές για τους φυλακισμένους και αποφυλακισμένους. *Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών- Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα για τους Εκπαιδευτές Θεωρητικής Κατάρτισης, Τόμος II*, ΕκεΠις.
- Creswell, J.W. (2008). *Η έρευνα στην Εκπαίδευση. Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και Αξιολόγηση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Έρευνας*. Εκδόσεις: Έλλην.
- Δημητρούλη, Κ., Θεμελή, Ο., Ρηγούτσου, Ε. (2006). *Η εκπαίδευση ενηλίκων στις φυλακές. Το αποτέλεσμα μιας προσπάθειας στη χώρα μας*. Πρακτικά συνεδρίου «Διά βίου Μάθηση για την Ανάπτυξη, την Απασχόληση και την Κοινωνική Συνοχή», Βόλος, 31/3-2/4, ΙΔΕΚΕ, σ. 199-204. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://repository.edulll.gr/edulll/retrieve/787/143>. (13/11/2014).
- Εισηγήση Νο R(89)12 από την Επιτροπή των Υπουργών στα κράτη – μέλη για την εκπαίδευση στη φυλακή (Υιοθετημένη από την Επιτροπή των Υπουργών την 13η Οκτωβρίου 1989 κατά την 429η συνάντηση των Υφυπουργών).
- Ζυγογιάννη, Σ. (2014). *Απόψεις εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων για το ρόλο του εκπαιδευτή ενηλίκων σε προγράμματα επιμόρφωσης μεταναστών κρατουμένων: η περίπτωση του προγράμματος εκμάθησης ελληνικής γλώσσας «Οδυσσέας» στον Ελεώνα Θηβών (Διπλωματική Εργασία)*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Ηλιοπούλου, Β. (2011). *Κίνητρα συμμετοχής και στάσεις των εκπαιδευόμενων στα ΣΔΕ φυλακών Στερεάς Ελλάδας (Διπλωματική Εργασία)*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Κολέσιας, Γ. (2016). *Χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων γυναικών σε Κατάστημα Κράτησης- Ο ρόλος των εκπαιδευτών*. Εισήγηση στο συνέδριο: Η Εκπαίδευση των Νεαρών Παραβατών: Εμπειρίες, Προβλήματα και Προοπτικές, Βόλος 22/1-24/2016.
- Κολέσιας, Ι., Ρουπάκα, Ι. & Ελληνικού, Μ. (2017). Χαρακτηριστικά των εκπαιδευόμενων γυναικών σε κατάστημα κράτησης. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: [https://eleonasnet.wordpress.com/2017/02/\(08/02/2017\)](https://eleonasnet.wordpress.com/2017/02/(08/02/2017)).
- Κουϊμτζή, Κ. (2011). *Διερεύνηση των κινήτρων, των προθέσεων και των προσδοκιών των εκπαιδευόμενων-κρατουμένων στο εντός του Γενικού Καταστήματος Κράτησης Θεσσαλονίκης – 3ο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Θεσσαλονίκης (Διπλωματική Εργασία)*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Κυριαζή, Ν. (1999). *Η κοινωνιολογική έρευνα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Νόμος 2776/1999 «Σωφρονιστικός Κώδικας» ΦΕΚ 291/24-12-1999, τχ.Α΄.
- Όρλης, Σ. (2013). *Οι ανάγκες για συμβουλευτική σταδιοδρομίας ευπαθών κοινωνικών ομάδων: Η περίπτωση των εκπαιδευόμενων των Σ.Δ.Ε.)στα σωφρονιστικά καταστήματα Διαβατών και Κορυδαλλού (Διπλωματική Εργασία)*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Παπαθανασίου, Ν. (2010). *Η εκπαίδευση των Κρατουμένων. Το παράδειγμα του Σχολείου Δεύτερης Ευκαιρίας Διαβατών Θεσσαλονίκης (Διπλωματική Εργασία)*. Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Παπαϊωάννου, Β. (2015). *Οι απόψεις των κρατουμένων στις φυλακές Κορυδαλλού για την εκπαίδευσή τους στα ΣΔΕ (Διπλωματική Εργασία)*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.
- Πιτσελά, Α. (1999). Η εκπαίδευση των κρατουμένων ως παράγοντας κοινωνικής τους επανένταξης, στον *Τιμητικό Τόμο για τον Γ. Α. Μαγκάκη, Ποινικό Δίκαιο-Ελευθερία-Κράτος Δικαίου*. Εκδ. Σάκκουλα.
- Robson, C. (2007). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα: Gutenberg.
- Σωφρονιστικός Κώδικας (Ν. 2776/1999. ΦΕΚ Α΄ 291/24.12.1999). Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://legalnews24.blogspot.gr/2015/06/h-110.html> (21/1/2015).
- Τσιάκαλος, Γ. (2004). *Αντικατοπτρισμοί της ανθρώπινης κοινωνίας*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης και Νεότητας / Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης. (2017). Πρόσκληση εκδήλωσης ενδιαφέροντος για την επιλογή του εκπαιδευτικού προσωπικού με σύμβαση παροχής υπηρεσιών, στη σχολική χρονιά 2017-2018 στο Second School Schools (SCS). Αθήνα: 07-08-2017.

Χρυσικοπούλου, Ε. (2015). *Η εφαρμογή και χρήση συμμετοχικών-ενεργητικών εκπαιδευτικών τεχνικών εκπαίδευσης ενηλίκων στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας- Απόψεις εκπαιδευομένων που φοιτούν στο ΣΔΕ των γυναικείων φυλακών Ελεώνα Θηβών* (Διπλωματική Εργασία). Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.